

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА БОТАНІКИ**

**МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКИХ
ПРИРОДООХОРОНИХ ЗАХОДІВ У ЗАПОВІДНИХ
ОБ'ЄКТАХ ХЕРСОНЩИНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 412 групи
Спеціальності 014.05 Середня освіта
(Біологія)
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (Біологія)
Плотник Олена

Керівник: к. б. н, доцент Загороднюк
Н.В.

Рецензент: вчитель I категорії
Херсонської гімназії №14 Херсонської
міської ради
Іванцова Є.Ю.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика заповідних територій Голопристанського району	5
1.1 Природно-заповідний фонд України	5
1.2 Природні умови території дослідження.....	7
1.3 Заповідні об'єкти Голопристанського району.....	11
РОЗДІЛ 2. Екологічна освіта та екологічне виховання в заповідних об'єктах	16
Розділ 3. Організація учнівських природоохоронних заходів у заповідних об'єктах	22
3.1 Методика організації екологічних стежок.	22
3.2 Методика проведення природоохоронних екскурсій як складових вивчення біології.	29
РОЗДІЛ 4. Екологічна стежка «Озеро Соляне»	32
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	42
Додаток 1. Схема маршруту «Цілюще озеро Соляне»	42

ВСТУП

Актуальність теми: Важливість і актуальність виховання підростаючого покоління в сучасному світі є питанням важливим так як від якості виховання сьогодні залежить яким буде наш світ в майбутньому. Завданням є виховати всебічно і гармонійно розвинену особистість, достойного громадянина України.

Одною з частин виховання є екологічне виховання - систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури особистості, готовність до збереження природи та гармонійного спілкування з нею. Запорукою прищеплення громадянам навичок екологічно свідомої поведінки є екологічне виховання. Воно має відбуватись протягом усього життя дитини, і після набуття нею повноліття – постійно бути частиною реальності людини. Робота, навчання, відпочинок – всюди мають бути включені елементи впливу на свідомість людини, спрямовані на екологізацію її мислення.

Об'єкти природно-заповідного фонду є чудовою базою для методичної діяльності, адже школяр змінюючи звичну для себе обстановку уроку на прогулянку, знаходиться в тісному контакті з живою природою, знайомиться з її різноманіттям і спостерігає за явищами природи. Краса природи естетичних та моральних почуттів в подальшому спонукаючи до природоохоронної діяльності. Безпосередньо під час екскурсії діти вчаться розумно взаємодіяти з природою та слідкувати за своїми вчинки по відношенню до неї усвідомлюючи наслідки.

Мета дослідження – проаналізувати потенціал заповідних об'єктів Херсонської області як територій для реалізації еколого-виховної діяльності, та запропонувати методику проведення їх на прикладі заповідних територій Голопристанського району.

Завдання дослідження:

1) коротко охарактеризувати природні умови Голопристанського району та міста Гола Пристань;

2) розглянути заповідні об'єкти Голопристанського району як бази реалізації природоохоронної та еколого-просвітницької діяльності;

3) зібрати та систематизувати відомості про зміст та методи проведення природоохоронних виховних заходів за участю школярів;

4) запропонувати методичні розробки шкільних природоохоронних заходів, базою яких є заповідні об'єкти міста Гола Пристань.

Об'єкт дослідження – об'єкти природно-заповідного фонду Херсонщини та еколого-виховний аспект їх діяльності.

Предмет дослідження- природоохоронні позакласні заходи як форма виховної діяльності вчителя-біолога.

Методи дослідження: використані загально-наукові та спеціальні методи, аналіз, синтез, узагальнення.

Практичне значення: представлені результати рекомендовані до впровадження в освітню діяльність вчителя-біолога закладу загальної середньої освіти, як допоміжний матеріал для планування та розробки виховних заходів екологічної та краєзнавчої тематики.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ГОЛОПРИСТАНСЬКОГО

1.1 Природно-заповідний фонд України

Згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 34, ст.502) природно-заповідний фонд – це території, які створені з метою охорони та збереження природних ландшафтів, флори та фауни. Ці території мають особливу природоохоронну, естетичну, наукову та рекреаційну цінність, встановлений особливий режим використання, охорони та відтворення [30].

Об'єкти природно-заповідного фонду України мають 11 категорій та поділяються на природні та штучно створені об'єкти, загальнодержавного та місцевого значення.

Таблиця 1.1

Природні території та об'єкти

Природний об'єкт	Ознаки
Біосферні заповідники	Природоохоронні науково дослідні установи. Вони створюються для збереження в природному стані типових природних комплексів біосфери, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних чинників.
Природні заповідники	Природоохоронні, науково-дослідні установи, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів.
Національні природні парки	Природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні усатановами, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного

	використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.
Регіональні ландшафтні парки	Природоохоронні рекреаційні установи, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів.
Заказники	Оголошуються природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів
Пам'ятки природи	Унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне і історико-культурне значення, з метою збереження їх у природному стані
Заповідні урочища	Лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані.

Штучно створені об'єкти

Природний об'єкт	Ознаки
Ботанічні сади	Створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори.
Дендрологічні парки	Створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання.
Зоологічні парки	Створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі.
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	Оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях

На законодавчому рівні визначаються правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів [3, 13, 30].

1.2 Природні умови території дослідження

В якості модельної території дослідження, в заповідних об'єктах якого ми рекомендуємо організувати природоохоронні заходи для учнів, ми обрали Голопристанський район Херсонської області та його районний центр – місто Гола Пристань (рис. 1.1). Місто Гола Пристань знаходиться на півдні України в Херсонській області, на березу лівого притоку Дніпра – річки Конка. В територію Голої Пристані входить острів Білогородов, який розташований на іншому березі річки Конка, до якого можна дістатися лише водним транспортом [2, 16].

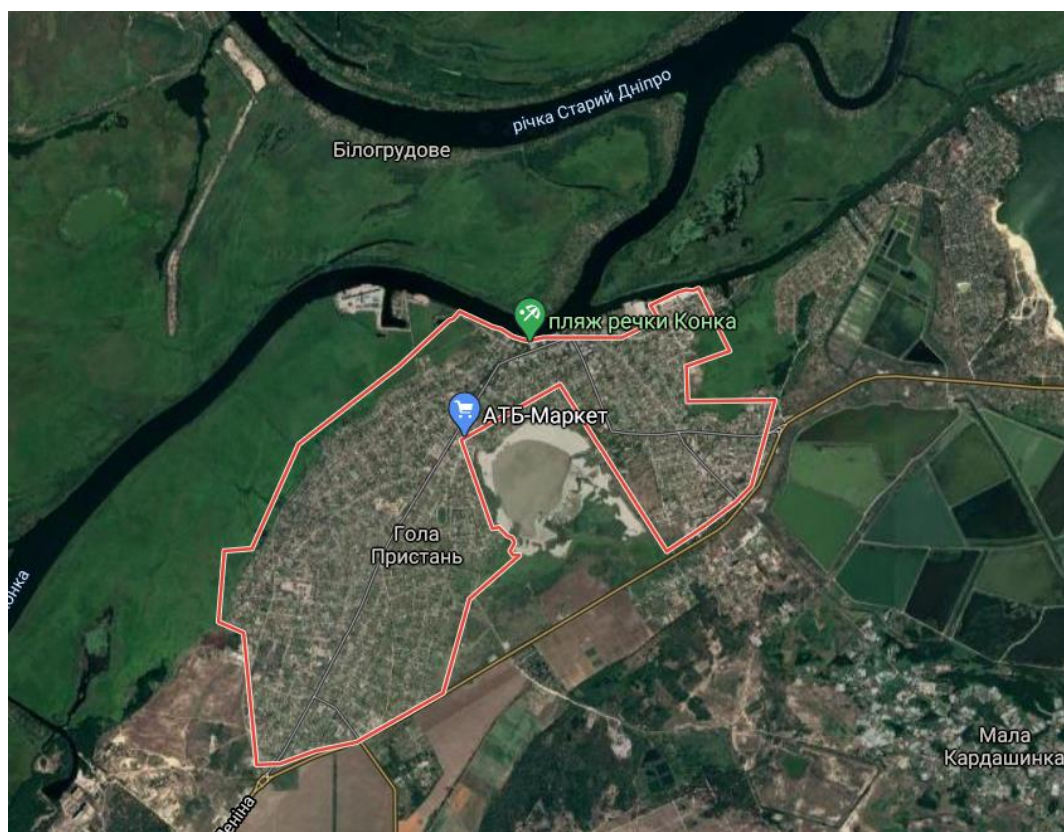

Рисунок 1.1 Місто Гола Пристань на мапі Херсонщини.

В цілому Голопристанський район знаходиться в межах степового типу ландшафтів, що суттєво вплинуло і на природні умови території міста [21]. Степові ландшафти Півдня України сформувалися у зв'язку з недостатньою зволоженістю і великою кількістю тепла на лесових породах і лесах. Відзначаються великою кількістю балок, ярів, вододілів, степових подів та розчленованими долинами. З півночі на південь, в залежності від природних умов, змінюються з чорноземів на каштанові ґрунти: північностепові, середньостепові та південностепові ландшафти, які складають Причорноморський степовий край [21, 29].

Але зустрічаються на території дослідження не тільки степи. Голопристанщина має різноманітні ландшафти: піщані кучугури, сухі степи, солончаковий комплекс, болота, дніпровські плавні, острова, озера, родовища лікувальних грязей, лікувально-термальні води. Наявні рекреаційні зони, придатні для полювання, рибальства, спортивного та екологічного туризму [2, 19, 26].

На природні умови Голої Пристані сильно впливає близькість річки Дніпро, хоча в загальних масштабах – домінує залежність від зонального розташування міста. Данна місцевість знаходиться на півдні Херсонської області і займає Причорноморсько-південностепову і Причорноморсько-приазовську зону. Спостерігається помірно-континентальний клімат зі спекотним посушливим літом та вітряною, малосніжною зимою. Середня кількість опадів на рік приблизно становить 425-440 мм. В середньому купальний сезон триває 3 – 3.5 місяців. Середня температура становить $+22,25^{\circ}\text{C}$ - $-2,75^{\circ}\text{C}$, коливається влітку $+15^{\circ}\text{C}$ - $+40^{\circ}\text{C}$, взимку -29°C - $+17^{\circ}\text{C}$. Загалом, кліматичні показники Голопристанського району, і безпосередньо міста Гола Пристань роблять його дуже привабливим для відпочивальників [20, 21, 32].

Голопристанщина є екологічно чистим районом, який щороку відвідують туристи в оздоровчих цілях, в межах цього району наявні родовища лікувальних грязей, у складі яких є такі хімічні елементи:

карбонат, гідрокарбонат, залізо, сіра, калій, бром, йод, сірководень, тапеніціліноподібні та фолікуліноподібні речовини і складають площу 87 тис. м. куб., лікувально-термальні та мінеральні води. Також присутні рекреаційні зони, призначені для відпочинку, полювання, риболовлі, еколого-просвітницької діяльності, спортивного і екологічного туризму [4, 7, 26, 31].

Рисунок. 1.2. «Зелений» туризм перспективний для розвитку Голопристанського району.

В місті Гола Пристань проводяться свята та фестивалі, такі як етно-фестиваль «Купальські зорі», це традиційне свято, яке відзначається в ніч перед Івана Купала. Святкується воно усю ніч з піснями та танцями, виконуючи традиції цього свята [2, 16, 17].

Фестиваль «Солодке диво», це свято кавуна та дині, де фермери з усього району пригощають гостей своїм солодким врожаєм та визначають переможця, у якого найбільший кавун та диня. Також, вже стало традицією на кожному такому фестивалі встановлювати тематичний

пам'ятник в центра міста Гола Пристань [16]. Отже, в місті бурхливе культурне життя.

Однак не лише яскравими Святами та солодкими кавунами приваблює відпочивальників Голопристанщина. Тут дуже цікава і своєрідна природа.

Дана територія характеризується великим фауністичним та флористичним різноманіттям, наявні види мають різний природоохоронний статус. Для місцевих тварин є дуже багато місць для поселення: степ, затоки Дніпра, плавні, озера, сільськогосподарські угіддя, приморські узбережні ділянки, лісосмуги, узбережжя зрошувальних і скидних каналів. Якісь з цих екокомплексів, цілком природні, деякі – антропогенного походження, але заселяють їх не тільки звичайні тварини, але і рідкісні. До Червоної Книги України (2009) включені: 60 видів птахів які являються найчисленнішим класом даної місцевості, сюди входять сезонні, міграційні, літні, зимівлі, зрідка залітаючі або ж види які гніздяться. Ссавці – 18 видів, серед них наявні мігруючі. Плазуни – 4 види. Серед комах – 40 видів. В водоймах даної місцевості мешкає 13 видів риб які охороняються. Також мешканцями мілких водойм є безхребетні які складають 20 видів, що охороняються [10, 11, 34-36, 39].

Також багато представників фауни підлягають охороні Бернської конвенції: 18 видів ссавців, 11 з них є мігруючими. Комахи – 2 види підлягають особливій охороні. Земноводні – 5 видів. Риби – 13 видів [38].

Природні та еколого-географічні умови даної місцевості сприяють зростанню великої кількості та рясності видів рослин, серед яких є види з рідкісним та зникаючим статусом. До Червоної книги України (2009) занесено 134 види рослин даної місцевості, вони включають 94 види судинних рослин, 8 видів грибів, 29 видів водоростей та 3 види лишайників. Бернська конвенція II додаток – 3 види, Вашингтонська конвенція II додаток – 7 видів, Світовий перелік видів, що охороняються

- 6 видів рослин, Європейський Червоний список рослин – 16 видів [35, 36].

Для охорони всього раритетного біорізноманіття Голопристанського району тут, в різні роки, створена ціла низка заповідних територій різного розміру та значення [2]. Є такі об'єкти природно-заповідного фонду і безпосередньо на території міста Гола Пристань.

1.3 Заповідні об'єкти Голопристанського району

Збереження природи нашої Голопристанщини нерозривно пов'язане з охороною степів. Українські степові території опинилися на грані втрати свого первісного вигляду та структури через тотальну господарчу трансформацію їх корінних екосистем, тому розвиток і розширення заповідних територій, створення нових заповідних об'єктів – процес складний, багатоетапний, але дуже важливий. Збереження природи – запорука нашого виживання. Необхідність постійно збільшувати кількість природоохоронних територій на загальнодержавному рівні не тільки як об'єктів охорони природи, а й створення умов для туристів [11].

Загальноукраїнський відсоток заповідання складає – 6,08% від загальної площі, в той час як Херсонщина має 7, 88%. Найбільший відсоток заповідання на території України серед степів має Херсонська область (6,5%). Більшу частину цієї області складають не степові зони, а приморські території (Чорноморський біосферний заповідник, Азово-Сиваський але робота в цьому напрямку триває, НПП «Нижньодніпровський», НПП «Джарилгацький»), де охороняються переважно водно-болотяні угіддя. Ландшафти типчакowo-ковилових степів охороняються в Біосферному заповіднику «Асканія Нова», піщані степи та піски - в НПП «Олешківські піски», петрофітні степи – в НПП «Кам'янська січ». На кінець 2020 року природно-заповідний фонд

Херсонщини включає 84 об'єкти різного статусу та призначення. Голопристанщина має особливі території та об'єкти ПЗФ, які можуть стати вагомим внеском в еколого-просвітницьку діяльність регіону, надати велику туристичну та пізнавальну цінність, також дані природоохоронні території є привабливими для іноземних туристів та інвесторів [3, 10, 13].

Природно-заповідний фонд Голопристанського району складають заповідні ділянки як загальнодержавного, так і місцевого значення. До об'єктів першої групи належать:

Заповідні об'єкти загально-державного значення:

1. Чорноморський біосферний заповідник

Територія заповідника знаходиться в Херсонській області (Голопристанський район) та частково в Миколаївській області. Центральний офіс розташований в місті Гола Пристань. Складається з декількох типів заповідних ділянок – острівної, приморської, лісостепової. Відіграє особливу роль у збереженні птахів, які гніздяться на цій території та мігрують, також тут охороняється безліч рідкісних видів тварин та рослин. Чорноморський біосферний заповідник є базою для розгорнутої наукової діяльності [10, 21, 38].

Рисунок 1.3. Птахи Чорноморського біосферного заповідника

2. Національний природний парк «Олешківські піски»

Робота цього парку сприяє біологічному та ландшафтному збереженню різноманіття та рекреаційному розвитку регіону. Ця територія унікальна тим, що є найбільшою пустелею в Європі яка характеризується великою кількістю рослинності, піщаними пагорбами та маленькими оазисами між ними. Ділянки парку мають великий рекреаційний потенціал: лісові насадження, мисливські господарства, лісництва, озера, пам'ятки природи та піщані дюни. Можна розвивати рекреаційні зони для полювання, збирання грибів, лікарських рослин, ягід тощо, рибальства та спортивні і еколого-освітні екскурсії [2].

3. Лісовий заказник «Березові колки»

Розташований на піщаній арені неподалік села Іванівка, заказник створений з метою збереження природних гайків з берези дніпровської – ендеміка Нижнього Дніпра. Невеличкі березові лісочки поєднуються тут з ділянками унікальних піщаних степів, що робить заказник ще більш неповторним.

4. Орнітологічний заказник «Ягорлицький»

Заказник знаходиться в буферній зоні Чорноморського біосферного заповідника, і є по факту його частиною. Відзначимо, що створення невеликих заповідних об'єктів (заказників, урочищ) вздовж кордонів великих природоохоронних територій є поширеною практикою в заповідній справі України. В заказнику «Ягорлицький» зимує велика кількість прелітних птахів та проходять найбільші в Європі шляхи міграції птахів. Унікальним тим, що в різні сезони можна спостерігати різних птахів майже з усіх континентів [39].

5. Гідрологічний заказник «Озеро Соляне»

Цікавий заповідний об'єкт, що знаходиться в межах території міста Гола Пристань.

За дослідженнями, які викладено у роботі «Екологічний стан урбанізованих заплавлених водойм. Озеро Соляне» (Алексенко Т.Л, Ромон

Є.Г., Коржов Є.І) [1] озеро відоме своїми лікувальними грязями за сольовим складом і за рівнем мінералізації відноситься до солоних водойм. Почергово котловина озера пересихала та знову наповнювалась ґрунтовими водами, що призвело до відкладення в озері гідрокарбонатів та карбонатів. Вода містить іони магнію, натрію, гідрокарбонати, сульфати, хлору, карбонат натрію, кальцію. Природоохоронний статус придбало лише 2% озера, це впливає на екологічний та рекреаційний стан, так як саме озеро та прилеглі до нього території є цілісною системою. Також на території озера знаходиться «санаторій Гопри», де відвідувачі оздоровлюються грязями озера [31].

Заповідні об'єкти місцевого значення:

1. Ботанічний заказник «Хрестова сага»

Заказник знаходиться в околицях села Іванівка, на Іванківській піщаній арені. Основні об'єкти охорони в заказнику – березові саги, соснові насадження, псамофітні степи та піщані кучугури.

2. Ботанічний заказник «Шаби»

В заказнику, створеному на березі Дніпровсько-Бузького лиману, охороняються фрагменти прибережно-водної та лучної рослинності, і в тому числі ділянки заплавних лісів.

3. Ботанічна пам'ятка природи «Бехтерський дубовий гай»

Таких заповідних об'єктів місцевого значення багато в Херсонській області. Цей об'єкт – ділянка насаджень дуба звичайного, віком близько 200 років.

4. Заповідне урочище «Голопристанський акацієвий ліс» та заповідне урочище «Старозбур'ївський акацієвий ліс»

Ці заповідні урочища, які знаходяться поряд з містом Гола Пристань та селом Стара Збур'ївка відповідно, являють собою старі насадження з робінії псевдоакації та глядичій триколючкової, що є пам'ятниками лісорозведення на Херсонщині [13].

Вищеназвані заповідні об'єкти виконують не тільки природоохоронну діяльність. Перспективним напрямком діяльності є проведення на базі природно-заповідного фонду еколого-виховних та еколого – просвітницьких заходів.

РОЗДІЛ 2

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТАХ

Виконання заповідними об'єктами задач, покладених на них, неможливе без потужної всебічної підтримки місцевої громади. Громадяни нашої країни мають усвідомлювати, навіщо зберігати дику природу, і відповідним чином вести себе в звичайному житті. Запорукою прищеплення громадянам навичок екологічно свідомої поведінки є екологічне виховання. Воно має відбуватись протягом усього життя дитини, і після набуття нею повноліття – постійно бути частиною її реальності. Робота, навчання, відпочинок – всюди мають бути включені елементи впливу на свідомість людини, спрямовані на екологізацію її мислення.

Екологічне виховання громадян складається з різних форм, має різні прояви, виражається у різних способах діяльності. Перспективним в цьому плані є впровадження еколого–виховної та еколого-просвітницької компоненти в рекреаційну діяльність [23].

Байдик О. О. (2011) зазначає, що екологізація всіх видів туристської діяльності, виховання та екологічна освіта, охорона природи реалізується через рекреаційну діяльність, що виражається у гармонізації відносин людини з природним середовищем [4]. Голопристанщина має великий природно-ресурсний потенціал, достатньо природоохоронних територій та об'єктів, збереження первинних природних комплексів, що дає всі умови для розвитку екологічного, сільського, культурно-історичного та етнографічного туризму [2, 7].

Найдієвішим, та без потреби у великому фінансуванні, способом розвитку активного екологічного туризму є створення на базі природоохоронних територій екологічних стежок, в такий спосіб можна об'єднувати пізнавальний та науковий туризм [9, 14, 15, 22, 33].

Найпопулярнішими базами для екологічного туризму на Голопристанщині є музей Чорноморського біосферного заповіднику, заказники «Шаби», «Березові колки», «Хрестова сага», «Ягорлицький», НПП «Олешківські піски» та «Озеро Соляне». Ці території є перспективними для розбудови тут екологічних стежок різного призначення.

В Голій Пристані розгорнута різнопланова еколого-просвітницьку роботу проводять співробітники Чорноморського біосферного заповідника. Метою заходів є поглиблення екологічних знань, підготовки спеціалістів, формування екологічної культури. Колектив заповідника співпрацює з багатьма школами та дошкільними навчальними закладами по області, з туристсько-краєзнавчими та еколого-натуралістичними центрами творчості, засобами масової інформації, з міжнародними природоохоронними організаціями [5, 6, 25].

Науковцями із заповідників та національних природних парків області активно проводяться консультативно-методична робота з педагогами шкіл та позашкільних навчальних закладів, школярами та студентами.

В рамках тематичних тижнів «Від екології природи – до екології душі» фахівці-екологи проводять зустрічі зі слухачами гуртків еколого – натуралістичного спрямування, зустрічаються з дітьми у дошкільних закладах.

За ініціативи науковців та екологів Чорноморського біосферного заповідника, Національного природного парку «Нижньодніпровський», Національного природного парку «Олешківські піски», регулярно проводяться природоохоронні акції, присвячені прибиранню сміття у місцях масового відпочинку на природі. Регулярне залучення до таких акцій школярів має сильне виховне значення – як для самих дітей, так і для дорослих [25, 38].

Також Чорноморський біосферний заповідник має музей, що знаходиться в місті Гола Пристань. Відвідування його є найактивнішою формою еколого-освітньої діяльності. Учні, поглиблюючи системні знання, подивившись на природу з точки зору екологічної освіти, формують та розвивають екологічне мислення, що не зважаючи на вік, сприяє більш глибокому розумінню екологічних проблем.

За рік музей відвідують приблизно 2139 осіб, відвідувачів залучають до природоохоронних акцій, семінарів, лекцій, круглих столів, презентацій, переглядів науково-популярних фільмів про заповідник. Дуже активним є видання сувенірної та друкованої продукції науково-популярного характеру і бажаючі мають змогу придбати невеликі фотоальбоми з чорно-білими та кольоровими знімками, книги про Чорноморський біосферний заповідник, буклети, плакати, значки, на яких зображено види з Червоної книги України [6].

Для об'єктів природно-заповідного фонду, особливо великих за розміром (біосферні заповідники, національні природні парки), зазвичай організовуються екологічні центри «Дитячий туристичний центр», «Станція юних натуралістів» де проводять тури для відео і фотозйомки, ботанічні екскурсії, туристичні походи, спостереження за тваринами, птахами, етнографічні та археологічні подорожі, відпочинок на природі в наметових таборах, пікніки, рибалку, збирання грибів, походи та прогулянки.

Екологічна освіта та екологічне виховання – важлива частина функціонування Національного природного парку «Олешківські піски». Основою цього процесу є виховати готовність до збереження природи, гармонійного спілкування з нею та формування екологічної свідомості – не тільки в учнів закладів загальної середньої освіти, але і для місцевого населення, незалежно від віку.

В природоохоронних заходах, що організовуються парком висвітлюється актуальність вирішення проблем збереження природи,

відновлення та використання природних ресурсів. Робітниками створюється інформативна друкована продукція на еколого-виховну та природозбережувальну тему, та здійснюється розповсюдження цієї та інформації про рідкісні та зникаючі види рослин та тварин серед населення. Проводяться туристичні екскурсії, екскурсоводи проводять відвідувачів по екологічних стежках, прикладених по найбільш мальовничих ландшафтах Олешківських пісків.

Активно співпрацює з адміністрацією біосферних заповідників та національних природних парків півдня України Херсонська обласна бібліотека ім. Олеся Гончара. Проводяться фотовиставки робіт, створених на заповідних територіях, організовуються відкриті тематичні виставки природоохоронної літератури з архівів бібліотеки, відбуваються презентації книг, присвячених охороні природи. Метою таких заходів є створення еколого-освітнього простору та популяризація заповідних об'єктів.

Щодо екологічних стежок, то готових маршрутів так само як і туристичних шляхів, Чорноморський біосферний заповідник зараз не має. На стадії розробки знаходяться кілька оглядових маршрутів, які планується прокласти в охоронній зоні заповідника: «Скарби приморського краю», «Узбережжя Тендрівської коси». Однак не все так погано: в експлуатації заповідник має кілька екскурсійних маршрутів: «Микільське поселення змій», «На правобережжя Дніпра», «Причорноморськими степами». Екскурсоводи заповідника, супроводжуючи зацікавлених громадян, розповідають не тільки про специфіку окремого маршруту, але і про важливість заповідника пояснюють, які завдання він виконує, роблять наголос на унікальності природи, та в яких напрямках ведеться робота у ЧБЗ. В заклади загальної середньої освіти дітям передаються буклети, плакати, альбоми, календарі тощо [13].

Учні шкіл Голої Пристані та місцевих селищ активно залучаються для участі в масових заходах еколого-освітнього виховання. У всесвітній день водно-болотних угідь організуються виїзні семінари-практикуми «Водно-болотні угіддя заповідника та їх вплив та клімат регіону», «Всесвітній день охорони навколишнього середовища».

Учні молодшої, середньої та старшої школи залучаються до акцій, які присвячені чистоті природи, вони прибирають на берегах водойм та в охоронних зонах заповідника разом з організаторами акції «Міжнародний день Чорного моря», «Чисте узбережжя», «Чистий світ».

Деякі екологічні виховні заходи давно ж обов'язковою частиною виховної роботи вчителів, вихователів та викладачів в закладах освіти, і набувають масового характеру. Зокрема, щорічно серед учнів шкіл, гімназій та ліцеїв проводиться природоохоронна акція по допомозі птахам «Допоможемо зимуючим птахам» та «Міжнародний день спостереження за птахами». Діти пізнають важливість допомоги природі, виготовляють годівнички для птахів та разом з робітниками парку розміщують їх. Спостерігаючи за птахами вчать розрізняти їх та заготовляючи їжу для птахів розрізняють їх смакові вподобання. Також, діти приймають участь в агітації до збереження природи малюючи плакати та залучаючи співмешканців до даної акції.

За участі національних природних парків Херсонської області в Голопристанському районі щорічно проводяться такі природоохоронні акції, як «Всеукраїнський день довкілля», «День працівника природо-заповідної справи», «Збережемо первоцвіти», «Всесвітній день захисту тварин», «Міжнародний день біологічного різноманіття», «Всесвітній день охорони навколишнього середовища». Проект «Збережи ялинку» по школах проходить акція «Букет замість ялинки» де учні виявляють свої творчі здібності та готують творчий проект замість Новорічної ялинки [26].

Еколого-просвітницькі та природоохоронні складові мають місце і у численних розважальних заходах нашого району. В самому місті Гола Пристань проводяться свята та фестивалі, наприклад такі як етно-фестиваль «Купальські зорі», це традиційне свято яке відзначається в літній час в ніч перед Івана Купала. Святкується воно усю ніч з піснями та танцями, виконуючи традиції цього свята, наприклад: посадка купальського дерева та танці навкруг нього, плетіння віночків з польових квітів, збирання трав, установлення опудала яке вбране квітами та травами [17].

У вересні в місті Гола Пристань проводиться фестиваль «Солодке диво». Це свято кавуна та дині, під час якого фермери з усього району пригощають гостей міста своїм солодким врожаєм та визначають преможців, у яких найбільший кавун та найбільша диня. Також, вже стало традицією на кожному такому фестивалі встановлювати тематичний пам'ятник в центрі міста Гола Пристань.

В підсумку відзначимо, що найбільш вдалими та актуальними формами еколого-просвітницької діяльності природоохоронного характеру є:

1. Залучення школярів до співробітництва та діяльності в природоохоронних установах та заповідних об'єктах.
2. Ознайомлення на рівні школи учнів з природою рідного краю, флорою, фауною, ландшафтами.
3. Створення на базі освітніх закладів еколого-виховних гуртків, організація позакласної роботи та їх професійна орієнтація.
4. Популяризація природоохоронних закладів через ЗМІ, соціальні мережі та друкованого виробництва [14].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКИХ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ У ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТАХ

Екологічна свідомість – прояв екологічної культури, рівновага в взаємодії людини та природи, екологізація життя суспільства, є найважливішим компонентом екологічної культури. Прищеплення громадянам базових засад екологічної культури, формування у них основних постулатів екологічної свідомості здійснюється методами екологічного виховання [8, 9].

Екологічне виховання дітей є дуже важливим аспектом сучасної дошкільної та шкільної освіти. Форми організації екологічного виховання в позаурочній діяльності є дуже різні. Вони можуть реалізуватись безпосередньо на базі закладу освіти (біологічна лабораторія, пришкільна ділянка), в рамках діяльності позашкільних освітньо-виховних закладів (центри еколого-натуралістичної творчості), а також на території різноманітних об'єктів природно-заповідного фонду. Одним з таких заходів природоохоронного спрямування є проходження школярами екскурсії по екологічній стежці [8, 14, 15].

3.1 Методика організації екологічних стежок

Екологічна стежка – це пізнавальні прогулянки природою, які створені в еколого-просвітницьких та природоохоронних цілях, призначені для формування екологічної свідомості та екологічного гуманізму [15, 22].

Екскурсію по території заповідного об'єкту робить актуальним те, що вона має виховний вплив на дітей і поглиблює їх знання. У формі прогулянки на природі та спілкуванні між собою діти навчаються

природному етикету, дбайливому ставленню до оточуючого середовища [24].

Проходячи вздовж екологічної стежки і виконуючи поставлені перед ними завдання, школярі набувають практичних навичок знаходження в природних умовах, навчаються проведенню польових досліджень, обробці й оформленню отриманої інформації, отримують уявлення про живу природу, об'єкти та явища в ній.

Школярі, проходячи маршрутами екологічної стежки, не просто милуються красою природи, отримуючи естетичне задоволення. Вони виконують певні завдання. Влітку та навесні така робота може включати збір природного матеріалу для виставок та конкурсів, прибирання засміченої території від сміття, проведення пропагандуючої екологічної акції серед населення, обладнання туристичних місць для відпочинку таким чином учні виховують дбайливе ставлення до природи. Усі ці заходи узгоджуються і розробляються відповідно з планом роботи школи.

Якщо учні мандрують стежкою восени або взимку, то вони можуть виготовляти годівнички для зимуючих птахів, спостерігати за ними, збирати насіння, займатися посадкою дерев та кущів, вчитися працювати з природним матеріалом у творчому руслі [12, 18].

Організація екологічної стежки відбувається в чотири послідовних етапи.

1 етап: Викладач або вихователь серед учнів створює групу, члени якої об'єднані спільним інтересом в природоохоронній діяльності. Нерідко ці школярі є членами біологічного гуртка – якщо він організований при закладі загальної середньої освіти, або слухачами гуртка при закладі еколого-натуралістичної творчості. Учня оголошується завдання: створення екологічної стежки. Визначають місце кожного учасника групи, діти розбиваються на підгрупи з урахуванням їх здібностей, об'єми роботи, ставляться задачі та визначається порядок дій.

Педагог розробляє загальний план роботи, враховуючи, що організована екологічна стежка повинна вирішувати такі задачі як:

1. Пошукова
2. Інвентаризаційна
3. Учбово-дослідницька
4. Природоохоронна
5. Просвітницько- пропагандиська

Перший етап вважається завершеним, коли план роботи розроблений та узгоджений, і з ним згодні всі учасники майбутньої природоохоронної діяльності [27, 28].

2 етап: Педагог (вчитель, вихователь, викладач) організовує пробний вихід по досліджуваному заповіднику об'єкту (або в межах найближчої рекреаційної зони).

Учні під керівництвом вчителя прокладають маршрут майбутнього виходу на природу, який відповідатиме усім вимогам, насамперед це доступність, зручність та безпека відвідувачів, він повинен мати привабливість, різноманітність та інформативність оточуючого середовища. Екотропа повинна містити як ділянки недоторканної природи, так і місця з господарською діяльністю. При прокладанні маршрута потрібно намагатися проводити його по вже існуючим стежкам та дорогам задля завдання меншої шкоди природі та зручності майбутніх відвідувачів. Якщо екостежка прикладається по місцевих парках, скверах та лісопарках, то маршрут бажано прокладати неподалік від закладу освіти. Якщо стежка створюється у віддаленому заповідному об'єкті, маршрут не повинен занадто віддалятися від точки зупинки транспортних засобів, на яких в об'єкт доставляють відвідувачів.

В процесі прокладки маршруту складається великомасштабна картосхема маршруту, де зазначаються усі природні та штучні об'єкти та список об'єктів які потрібно буде встановити та оформити на маршруті (інформаційні дошки, демонстраційні макети, вказівники та інше).

Обираються місця для оглядових майданчиків та для відпочинку, визначаються об'єкти екскурсійних демонстрацій показу. До роботи групи можуть залучатися й інші педагоги, наприклад викладачі екології, біології, географії тощо. При розбудові карти рекомендовано користуватись сервісом Google Maps [33].

Екологічні стежки бувають різними. Відповідно до специфіки завдань, що виконують відвідувачі, стежки бувають *туристичні, прогуляно-пізнавальні та навчальні*. Відповідно змісту природного об'єкту, в якому вони створені, екостежки поділяються на *комплексні, ландшафтно-геологічні, зоологічні та біологічні, освітньо-ресурсні, навчальні, наукові, рекреаційні, лікувально-оздоровчі*. В залежності від способу пересування екскурсантів екостежки бувають *велосипедні, пішохідні, кінні, транспортні*. Їх форма може бути *радіальна, кругова та лінійна, напівкругова* [15, 22, 23].

Довжина пішохідного маршруту розраховується з урахуванням віку відвідувачів, які мають проходити стежку. Для старших школярів та дорослих тривалість екскурсійного виходу займає 2-3 години (з зупинками), і включає маршрут загальною довжиною 2-3 кілометра.

Для дошкільнят, дітей молодшого та середнього шкільного віку екскурсія проводиться 30-40 хвилин і має довжину 1 км [15].

Також опис екологічної стежки передбачає власне опис маршруту пересування, включаючи ширину, спосіб проходження, кут нахилу поверхні (крутизну). В підсумку означені параметри надають екостежці певну категорію складності – по аналогії з гірськими туристичними маршрутами [12, 15].

Етап завершується, коли маршрут екостежки повністю прокладений та описаний.

3 етап. Робоча група картографів-проектувальників створює список об'єктів для виготовлення та встановлення на стежині. Далі починається робота іншої підгрупа, яка займається впорядкуванням та оформленням.

Під наглядом керівника створюється план по оформленні маршрута стежини.

Одночасно робоча мінігрупа яка займається інформаційною складовою проєкту, підбирає наукові та художні тексти для стендів, пише лозунги, розробляє правила поведінки на екологічній стежині. Також в роботу інформаційної групи входить залучення школярів до оформлення екостежини, в рамках шкільних конкурсів на збір інформації по даній екостежині, кращий реферат, текст для стенда, лозунги. Результати конкурсу збираються та зберігаються в так званому «Інформаційному банку», який надалі використовується при підготовці природоохоронних заходів.

На основі розроблених групою по впорядкуванню ескізів таблиць, стендів і плакатів, починається робота іншої групи яка займається виробництвом. Виготовлюються предмети, які використовуються в роботі екостежини, таблички, стенди, вказівники, буклети, путівники, годівниці, гнізда, огороження для мурашників, і дооформлюються ці предмети підгрупою дизайнерів, які на них пишуть тексти, схеми, малюнки і тощо. Робоча підгрупа екскурсоводів працює паралельно з іншими групами, враховуючи їх розробки. Робота цієї підгрупи полягає у визначенні змісту та тематики екскурсії, природоохоронних заходів, опис екскурсійних об'єктів та складання паспорту екостежини все це з узгодженням вчителя. Паспорт екологічної стежини є важливим документом для її створення, він затверджується директором, якщо маршрут проходить через природоохоронний об'єкт то він затверджується з дирекцією того чи іншого об'єкту екскурсії [28].

План складання паспорту екологічної стежини:

1. Назва
2. Визначення мети та задач
3. Геолокація та на якій відстані від школи знаходиться екостежина

4. Зазначити час проходження маршрута з урахуванням розповідей екскурсовода, відстань між точками, протяжність, та короткий опис маршрута.
5. Описати спосіб використання в різні пори року та за різних погодних умов
6. Вказати допустиму кількість відвідувачів на день, тиждень, місяць.
7. Опис екскурсійних об'єктів
8. Перелік обладнання екостежини
9. Протипожежні вимоги, правила техніки безпеки та правила поведінки відвідувачів
10. Указати проведення заходів щодо догляду за екотропою
11. Відповідальне обличчя
12. Картосхема маршрута

При проходженні екскурсії рекомендують:

1. З дбайливим ставлення відноситись до навколишнього середовища
2. Дотримуватися маршруту пішохідних доріжок
3. Мати зручний одяг та взуття, при собі в наявності воду

Забороняється:

1. Створювати зайвий шум
2. Псувати обладнання
3. Засмічувати територію [15].

До групи екскурсоводів входять найактивніші та найзацікавленіші діти, ними проводиться аналіз зібраної літератури, готуються сценарії за темами майбутніх екскурсій. Педагог дає поради щодо проведення дітьми майбутніх екскурсій, вчить добре орієнтуватися в матеріалі та вміти відповідати на питання, добре розуміти саму суть екостежини. Їх важливість в тому, щоб навчити відвідувачів бачити, аналізувати та оцінювати результати дій людини на природу.

По завершенні всіх підготовчих етапів екостежку впорядковують: розчищають місця відпочинку та оглядових майданчиків, прибирають сміття, за макетом проекту встановлюються всі вказівні знаки, таблички, стенди відповідно до їх місця розташування на карті, насадження дерев, чагарників та лікарських або рідкісних рослин. Базове впорядкування екостежини проходить наступним чином: На старті та на фініші екостежини розміщуються стенди з назвою, картою, інформацією про маршрут та правила відвідування екостежини. Далі по всіх основних точках встановлюються таблиці з назвами та номерами визначених основних місць [8, 9, 15].

4 етап: Після завершення всіх етапів підготовки екостежина починає свою роботу в проведенні природоохоронних заходів та роботі екологічної стежки. Відкриття екологічної стежини рекомендовано провести у формі свята, приурочивши до найближчої календарної дати екологічної та біологічної тематики, передбачивши посвяту учасників в біологи або екологи.

Починається робота екологічної стежини, на якій проводяться екскурсії, заняття з екології та біології, екологічні та біологічні практикуми. З часом екостежина наповнюватиметься інформацією, можуть створюватися заказники для комах, ботанічні розплідники, встановлюватися годівниці для птахів, штучні кострища, гнізда та інші об'єкти які потрібні для проведення екскурсій, операцій, акцій, практикумів. Також, необхідно час від часу проводити інвентеризацію та ремонтувати пошкоджені або не дістаючі об'єкти оформлення, оновлюються тексти та перевіряється актуальність інформації на стендах, проводиться прибирання сміття [12, 37].

3.2 Методика проведення природоохоронних екскурсій як складових вивчення біології

Проведення природоохоронних, біологічних екскурсій з біології в освітньому процесі дає можливість встановити зв'язок між вмістом і матеріалом, пройденим на попередніх уроках. Знання які були отримані під час екскурсії, результати спостережень можуть використовуватись на наступних уроках, в позаурочний час і позакласних заняттях [12, 18].

Вчитель повинен заздалегідь попередити учнів про проведення екскурсії. На декількох уроках перед екскурсією вчитель пояснює деякі явища в природі, що можуть траплятися під час екскурсії, або ж використовує матеріали екскурсії для наступних уроків, на практичній уроках та в якості демонстраційного матеріалу. Вчитель при плануванні екскурсії враховує умови місцевості та природні об'єкти, вони можуть проводитися на сільськогосподарських виробництвах, по шкільним навчально-дослідним ділянкам, в науково-дослідному інституті, в ботанічних садах та парках. Природоохоронні екскурсії плануються для заповідних об'єктів [24, 27].

Екскурсії за темами навчальних курсів поділяються на:

Вступні – проводяться з метою зацікавлення учнів

Поточні – протягом усього начального року

Заклучні – направлені на узагальнення й повторення вивченого матеріалу.

Успішно проведена екскурсія передбачає попередню підготовку вчителя та школярів. Викладач не може проводити екскурсію на невідомій йому території, він повинен заздалегідь пройти маршрутом. Маршрут не може перевищувати 1,5-2 км, тривати не більше 1-1,5 годин.

Готуючись до екскурсії, вчитель робить план визначаючи наступне:

1. Тема, цілі і завдання
2. Маршрут екскурсії

3. Зміст і методи роботи з учнями
4. Необхідне обладнання для вчителя та учнів. Напередодні підготовлені завдання для діяльності дітей під час екскурсії.
5. Вступне слово та назначення завдань (5-7хв)
6. Робота за завданнями (20хв)
7. Обговорення побаченого і зібраного, звіти з виконання завдань (10-15 хв)
8. Заключна бесіда (3-5 хв)
9. Знайомство з територією та приведення її в порядок
10. Висновок по екскурсії
11. Обробка зібраного матеріалу і звіту в класі

Уроки-екскурсії грають роль в формуванні екологічної грамотності, культури і любові до природи. В ході таких екскурсій школярі вчаться звертати увагу на екологічні проблеми, що їх оточують та цінувати і охороняти багатство природи.

Розрізняють завдання екскурсії освітні та виховні. В систематичних екскурсіях для різного віку та з різних навчальних предметів, головними цілями є:

1. Розширити конкретизацію знань набутих у школі
2. Збагачення учнів новими знаннями [33].

Біологічна екскурсія дозволяє наочно спостерігати за об'єктами, які учні бачили на сторінках підручників чи на фото в мережі сприймали словесно. Це дає дитині правильні уявлення про співвідношення предметів і явищ у житті.

Такий тип освітнього процесу змінює звичну обстановку учня, він виходить на свіже повітря. Контроль дисципліни здійснюється в меншій мірі, дитина може поводити себе вільно, стає більш гостре сприймати об'єкти навколишнього світу, приходять в дію природні форми розумової роботи, розваги або виконання завдань по ходу екскурсії мають велике виховне значення, оскільки збільшують темп набуття різних умінь і

навичок. Діти набувають бадьорості і впевненості у своїх знаннях. Екскурсія повинна сприяти розвитку уваги, кмітливості, уміння спостерігати і сприймати зовнішній світ, висловлювати свою думку. Систематичність проведення екскурсій в шкільному курсі біології розвиває в учнів допитливість та ініціативу у пізнанні життя, самостійно усвідомлює навколишні явища, системазувати життєві враження та будувати наукові висновки [37].

Екскурсії відіграють роль у вихованні вольових якостей учня, ним виконуються такі завдання:

1. Розвивають здатність зосереджувати увагу
2. Привчають нести відповідальність
3. Дитина вчиться уважніше стежити за собою
4. Розвиває креативність школяра

У ході екскурсії, під керівництвом вчителя, учні набувають навичок спілкування з однолітками, виробляти дух солідарності, згуртовується колектив, розширюється сфера суспільного виховання учнів. В результаті екскурсії повинні сприяти зміцненню дисципліни та виробляти дух солідарності. Для вчителя важливе проведення екскурсій, оскільки що дозволяють зблизитись з учнями та краще пізнати індивідуальність кожного з них, тому що діти в неформальній обстановці відкриваються з нових сторін.

Під час екскурсії школярам ставиться завдання зі збору природного матеріалу та виготовлення спільних фотознімків, які використовуються в класі з творчою метою, або зберігаються як пам'ять [23].

РОЗДІЛ 4

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА « ЦІЛЮЩЕ ОЗЕРО СОЛЯНЕ»

В якості природоохоронного освітньо-виховного заходу з біології, базою для якого є районний центр Гола Пристань, ми пропонуємо розроблену екологічну стежину «Цілюще Озеро Соляне». Екологічна стежина дає змогу ознайомитися з прикладом водойми з цілющими властивостями, вивчення ландшафтів, рослин та тварин озера та суміжних з ним територій та прогулянка по сформованому на базі озера санаторію «Гопри». Екостежина бере свій початок від вулиці Озерної, далі рухаємось безпосередньо вздовж берега озера та закінчується маршрут в санаторію «Гопри». Довжина маршруту приблизно 1 км.

Рисунок 4.1. Озеро Соляне

Оглядовий пункт №1. Територія санаторію «Гопри» та самого озера огорожена парканом, тому діставшись вулиці Озерної рухаємось в кінець паркану та спускаємось до самого озера.

Озеро Соляне має природоохоронний статус Пам'ятка природи, але такий статус притаманний лише 2% території озера. Цілющі властивості

о. Соляне відомі з часів скіфів. За висновком фахівців, сучасний склад води о. Соляне обумовлений історичними процесами та зміною клімату. Протягом тривалого часу відбувалося чергування процесів пересихання озера та наповнення його котловини водою, що призвело до насичення озера солями, зокрема, хлористим натрієм, карбонатами та гідрокарбонатами. Мул насичений комплексом біологічно активних речовин, які підсилюють лікувальні властивості озера: бром, йод, залізо, цинк, мідь, марганець, кремній, фтор [1]. Лікуватися до санаторію «Гопри» кожного року приїжджають тисячі людей, грязелікування показане наприклад при: захворюваннях опорно-рухового парату, ураженні м'язів, радикуліту, дитячого церебрального паралічу, ранах які довго не загоюються, переломах, що повільно зростаються, безплідді у жінок та чоловіків, хворобах травлення та захворювання шкіри. Тобто, властивості цього озера по-справжньому можна назвати цілющими.

Рухаємось вздовж берега озера в бік санаторію (**оглядовий пункт №2**). Познайомимося з тваринним світом озера Соляного. Своєрідні природні умови території озера визначають характер тваринного світу. Майже протягом всього року тут можна спостерігати птахів, які є типовими для даної місцевості: ластівка сільська та міська, ворона сіра, крук, соловейко, мухоловка сіра, синиця велика, горобець хатній, голуб синяк, кулик-сорока, чайка, коловодник болотяний, мартин звичайний, фазан. Також є види, занесені до Червоної книги України які спостерігалися на території озера: пелікан рожевий, чепура мала, лелека білий, лебідь шипун [3].

Фауна тварин також досить звичайна для даної місцевості, тут мешкають такі представники як: жаба зелена, квакша, гадюка степова, вуж звичайний, їжак білобрюхий. Також на узбережжях озера жителі міста випасають кіз та велику рогату худобу, часто можна спостерігати кішок та собак.

Дійшовши майже до самого санаторію «Гопри», можемо ознайомитися з флорою озера Соляного (**оглядовий пункт №3**). В самому озері є водорості, які є типовими представниками регіону, їх кількість в воді варіюється відповідно пори року. Це 85 видів, 10 з них є не типовими для цього регіону це пов'язано з складом води озера. Вищої водної рослинності немає, тому що в озері несприятливі умови для розвитку та розмноження [1, 4, 7].

Висохлі ділянки озера, які покриті мулом, практично позбавлені живої рослинності. На берегах можемо спостерігати зарості очерету звичайного – висота стебла до 2 м. На рослині розвивається до 25 листків. Довжина волоті до 25 см. Також значні угруповання маслинки вузьколистої та трав'янисті біотопи осоки. Видів, що охороняються, на даній місцевості не знайдено.

Рисунок 4.2 Рослинність озера Соляне

Пройшовши берегами озера Соляного, переходимо до паркової зони санаторію «Гопри» (**оглядовий пункт №4**). У 1889 р. на базі озера Соляного було відкрито грязьовий, бальнеологічний, кліматичний санаторій «Гопри», який вважається найстарішим на півдні України.

Відомий він завдяки сульфідно-муловій грязі і хлоридно-натрієвої ропі озера Соляне [7, 13]. На території є артезіанські свердловини, питна вода яких також має лікувальні властивості. Також, неподалік від санаторію є хвойні та листяні лісові масиви. На сьогоднішній день для послуг відпочиваючих обладнані лікувальні кабінети, зал лікувальної фізкультури та механотерапії, щодня проводиться 2000 процедур.

Рисунок 4.3 Паркова зона санаторію «Гопри»

Знаходиться санаторій в парковій зоні прощею 50 га, 14 з яких являються державними парком-пам'ятником садово-паркової культури. Безпосередньо на самій території парку зростають 46 видів дерев та рослин, 32 види декоративних квітів та 72 види дикорослих трав'янистих рослин.

ВИСНОВКИ

1. Природні умови Голопристанського району, як частини Херсонської області, визначаються розташуванням в межах степових ландшафтів півдня України та поряд з річкою Дніпро. Голопристанський район є екологічно чистим, має великий природно-ресурсний потенціал, достатньо природоохоронних територій та об'єктів, збереження первинних природних комплексів сухих степів, пісків, дніпровських плавнів, островів та озер, що дає всі умови для розвитку екологічного, сільського, культурно-історичного та етнографічного туризму.
2. Природно заповідний фонд Голопристанського району складають заповідні ділянки як загальнодержавного так і місцевого значення. В межі району, частково або повністю, входять біосферний заповідник, національний природний парк, три заказники загальнодержавного значення та п'ять об'єктів місцевого значення: два заказники, два заповідних урочища та пам'ятка природи. Збереження природи Голопристанщини тісно пов'язане з охороною типчаково-ковилових, піщаних степів та пісків, також на наявних приморських територіях району охороняються водно-болотні угіддя. Еколого-просвітницька діяльність на їх територіях складається з різних форм, має різні прояви, виражається у різних способах діяльності. На Голопристанщині регулярним є проведення природоохоронних заходів за участю дітей таких як: акції присвячені прибиранню сміття у місцях масового відпочинку на природі «Міжнародний день Чорного моря», «Чисте узбережжя», «Чистий світ», природоохоронних акцій по допомозі птахам «Допоможемо зимуючим птахам», «Міжнародний день спостереження за птахами» та «Букет замість ялинки». Організовані екологічні центри «Дитячий туристичний центр», «Станція юних натуралістів» де проводять тури для відео і фотозйомки, ботанічні

екскурсії, туристичні походи, спостереження за тваринами, птахами, етнографічні та археологічні подорожі, відпочинок на природі в наметових таборах, пікніки, рибалку, збирання грибів, походи та прогулянки. Найпопулярнішими базами для екологічного туризму на Голопристанщині є музей Чорноморського біосферного заповіднику, заказники «Шаби», «Березові колки», «Хрестова сага», «Ягорлицький», НПП «Олешківські піски» та «Озеро Соляне».

3. Еколого-просвітницькі та природоохоронні виховні заходи, як складові освіти та виховання школярів, мають різні форми. Вони можуть проводитись в освітньому закладі, відповідно до планів освітньої (освітні екскурсії в природу) або виховної (виховні екскурсії) роботи класу, паралелі або школи в цілому. Екологічні заходи можуть проводитись в рамках діяльності центрів еколого-натуралістичної творчості, станцій юних натуралістів. І третім суб'єктом проведення таких заходів, спрямованих на формування та розвиток екологічної свідомості, є об'єкти природно-заповідного фонду – біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки. Їх території – чудова база для створення екологічних стежок.
4. В якості позакласного природоохоронного заходу з біології, базою якого є районний центр Гола Пристань, ми пропонуємо екологічну стежку «Цілюще озеро Соляне». Розроблена нами екостежина має довжину близько 1 км, та включає 4 зупинки (оглядові пункти). Екостежка дає можливість ознайомитися з флорою, фауною, ландшафтами та прикладом водойми з цілющими властивостями, краще пізнати природу свого краю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексенко Т. Л., Овечко.С.В., Роман Є.Г., Коржов Є.І. Екологічний стан урбанізованих заплавлених водойм. Озеро Соляне: Херсонська гідробіологічна станція НАН України. Херсон: 2013. 49с.
2. Алефєренко О. Путешествие по Херсонщине: энциклопедия-путеводитель: Наддніпряночка, 2008. 300с.
3. Арсеєнко І., Донченко Л., Донецька І. Території та об'єкти природно-заповідного фонду, їх значення та використання в туризмі (на матеріалах Херсонської області): Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. Переяслав-Хмельницький, 2015: 12–14.
4. Байдик О. О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2011. 462 с.
5. Бахтіарова Л. І. Еколого-освітня робота в Чорноморському біосферному заповіднику / Теріофауна заповідних територій та збереження ссавців: мат ХІХ теріологічної школи-семінару., Гола Пристань: ПАТ "ХМТ", 2012. 14с.
6. Бахтіарова Л. І. Інформація про екологічну освітньо-виховну діяльність Чорноморського біосферного заповідника НАН України в 2019 році. Гола Пристань: 2019.
7. Байдик О. О. Оцінка рекреаційно-туристських ресурсів Херсонської області. КНУ ім. Т Шевченка, 2014: 126–136.
8. Бібік Н. М. Компетентісний підхід у сучасній освіті: освітній досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. "К.І.С": 2004. 112 с.
9. Бойко М. Ф. Використання екологічних стежин для екологічної освіти студентів. Київ: 2000. 181с.
10. Бойко М. Ф. Ключові ботанічні території півдня України. Херсон: Алант, 2004. 25с.

11. Бойко М. Ф. Степи юга Украины: стратегия сохранения биоразнообразия: Степи Северной Евразии: стратегия сохранения природного разнообразия и степного природопользования в XXI веке. Оренбург: 2000: 80–82.
12. Бордачева Л. А. Уроки-экскурсии в природу как способ формирования у учащихся представлений о видовом разнообразии и жизненных формах растений местной флоры: Международной научно-практической конференции Фундаментальная и прикладная наука: состояние и тенденция развития. 2020: 35–41.
13. Василевська Я. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування. 2012.
14. Дзиба А. А., Покотилова К.Г. Модельна екологічна стежка парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Байрак». Науковий вісник НЛТУ України: 71–77.
15. Дідух Я. П. Екологічна стежка. Методичні рекомендації до створення. Дидактичне значення. Київ: 2001. 30 с.
16. Єрмілов В. С. Курорт Гола Пристань. Херсон: 2009. 100 с.
17. Іваницький А. І. Купальські й петрівчані ігри та обряди. Український музичний фольклор: Підручник для вищих учбових закладів. Вінниця: Нова книга, 2004: 76–78.
18. Казанцева І. Творчі завдання- шлях активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках біології. Рідна школа. 2000. 71сс.
19. Козак О. М. Передумови розвитку екологічного туризму в Херсонській області. Херсон: 2019. 43сс.
20. Ліпінський В. М., Дячука В.А. Клімат. Київ: Рієвського. 2003. 346с.
21. Маринич О. М. Фізична географія України. Київ: Знання, 2005. 511с.
22. Мацюра О. В., Соленко А. М. Екологічна стежка як активний засіб формування принципів екологічного гуманізму. Агробіологічний комплекс як навчально-дослідницьке середовище. Полтавський обласний

інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського, 2005: 72–75.

23. Мелаш В. Д., Вельчева В.Д, Молодиченко В.В. Формування екологічної культури школярів: навчально-методичний посібник. 2009. 148 с.

24. Мороз І., Степанюк А., Гончар Г. Загальна методика навчання. Київ: Либідь, 2006: 5–9.

25. Мошенська О. С. Перспективи розвитку еколого-освітньої діяльності на території Чорноморського біосферного заповідника. Наукові записки. Херсон: Херсонського відділу Українського географічного товариства: 81–85.

26. Непша О., Сапога Л. Місце та значення природних рекреаційних ресурсів Херсонської області в територіально-рекреаційному комплексі. «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи». Херсон: 2016: 9–14.

27. Ошуркевич Н. Особливості створення та використання екологічної стежини в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Київ: 2018. 209 с.

28. Павлюк С. Ю. Мандремо екологічною стежиною: дослідницько-експериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 168 с.

29. Позняк С. П. Чорноземи України: географія, генеза і сучасний стан. Український географічний журнал. 2016: 9–13.

30. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 1992 р, №34. Відомості Верховної Ради України. 1992. №34. Ст.502.

31. Рак Л. К. Водно-болотні угіддя як складова ресурсно рекреаційного потенціалу Українського Причорномор'я (на прикладі Херсонської та Миколаївської областей). Географія та туризм. 2018: 291–297.

32. Руденко Л. Г., Тимочко Т.В., Стеценко Є.І. Екологічний атлас України. Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2009. 104 с.

33. Саунова Ю. О. Формування екологічної свідомості студентів природничих факультетів у процесі навчально-виробничої практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Кіровоград, 2007. 309 с.
34. Сорокіна Л. Ю., Зарудна Р.Ф., Голубцов О.Г. Геоінформаційне картографування ландшафтів України. Інститут географії Національної академії наук України. Харків: 2014. 96 с.
35. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Дідуха Я. П. Київ: Глобалконсалтинг. 2009. 900 с.
36. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. Акімова І. А. Київ: Глобалконсалтинг. 2009. 624 с.
37. Шкуляр С. Б. Методика створення екологічної стежини. Івано-Франківськ: Еколого-натуралістичний центр, 2011. 27 с.
38. Юрченко А. П. Чорноморський біосферний заповідник НАН України: минуле, сьогодення, плани. Природничий альманах. Біологічні науки. Збірник наукових праць. 2012. 224–234с.
39. Ягорлицький орнітологічний заказник. Херсонщина запрошує. Херсон, 2008. 228–231с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Схема маршруту «Цілюще озеро Соляне»

